

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Mogyoródi Emese

A Szókratész-per

Jelen tananyag a Szegedi
Tudományegyetemen készült az Európai
Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A SZÓKRATÉSZ-PER

Dr. habil. Mogyoródi Emese

6. Téma

A Szókratész per és a politika

Szegedi Tudományegyetem
Cím: 6720 Szeged, Dugonics tér 13.
www.u-szeged.hu
www.szechenyi2020.hu

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

6. TÉMA: A SZÓKRATÉSZ-PER ÉS A POLITIKA

Mogyoródi Emese

2. Lecke
A per politikai háttere

15 – 20 PERC

A Szókratész-perre tehát egy társadalmi és politikai értelemben **zűrzavaros, traumatikus időszakot követően** került sor, melynek során

- Athén súlyos **vereséget szenvedett Spártától**;
- **elvesztette politikai és gazdasági vezető szerepét** a térségben;
- súlyos **belpolitikai konfliktusokat** élt meg, és egy **polgárháborút**, melynek során ezrek haltak meg, miközben
- **éhezéssel és egy pestissel** (429) sújtott időszakon esett át.

Tekintettel arra, hogy mindezeket követően a demokráciát csak 403. nyarán sikerült restaurálni, és a Harmincakat és híveiket az azt követő egy-két évben elítéltetni és kivégeztetni, **Szókratész 399-ben bekövetkező perbe fogásában feltétlenül szerepet kellett játszania politikai tényezőknek is.**

Anütosz szerepe és motívációi

Sok értelmező sejt politikai motívációt a per és Szókratész elítélése között. Tudjuk, hogy **Anütosz** volt a mellékvádló, az a demokrata párti államférfi, aki a Harminc Zsarnok alatt száműzetésbe kényszerült, Thraszübulosz mellett részt vett az oligarchák elleni küzdelemben, és végül a demokratikus restauráció egyik vezére lett.

Nem csak demokratikus elkötelezettségéről, de józan mértékletességéről is tanúskodik, hogy ő terjesztette be a történelem első **amnesztia** rendeletét.

Lásd: 6.
Téma, 1.
Lecke

Az intézkedés jelentőségét maga Platón is elismeri:

„Nem sok idő múlva megbukott a harminc férfiú uralma, és vele együtt kormányformájuk is. ... Noha ezekben a megelőző lázadástól felkavart időkben is sok olyan történet, ami az embernek elvehető – és nem is volt olyan csodálatos, hogy a lázadás idején egyesek cselekedeteit még a megszokottnál is nagyobb személyes bosszú irányította –, **mindazonáltal azok, akik most visszakerültek az uralomra, igen nagy mérsékletet tanúsítottak**” (*Hetedik levél* 325b, Ford. Faragó László).

Az **amnesztia törvény** ugyanis

- **elejét vette a további bosszúállásnak**, a polgárok közötti ellenségesség fenntartásának;
- egyesek **igazságtalan elítéltetésének** (mivel a Harminc Zsarnok zsarolással vagy fenyegetéssel sokakat kényszerített büntettek végrehajtására);
- tehát az **általános társadalmi kiengesztelődést és megbékélést** szándékozta elősegíteni a tragikus veszteségeket követően.

Azonban számos körülmény arra utal, hogy **Anütosz erkölcsi feddhetetlensége nem állt minden kétségen felül**, és nagyon is volt oka rá, hogy Szókratészt politikai indíttatásból megpróbálja eltávolítani:

- nem Melétosz, hanem **Anütosz volt a per értelmi szerzője**: erre maga Szókratész is utal azzal, hogy amikor a vádlókat együttesen említi, sokszor csak Anütoszt nevesíti (noha ő volt a mellékvádló) (*Szókratész védőbeszéde* 18b, 25b);
- Xenophón szintén kiemeli Anütosz szerepét (*Szókratész védőbeszéde bírái előtt* 291.-31.1);
- azt, hogy **„az ifjak megrontásának”** vétke valamilyen értelemben fontosabb lehetett, Platón jelzi azzal, hogy a büntettek felsorolásában az első helyre teszi (*Szókratész védőbeszéde* 24b-c) (szemben Xenophón és Diogenész Laertiosz

egymással egybehangzó szövegével: *Szókratész védőbeszéde bírái előtt* 10.2-11.1; D. L. 2.40);

- tehát érdemes Szókratész „tanítványi köreiből” keresni a politikai motíváció magyarázatát: ezek között (mind Platón, mind Xenophón tanúsága szerint) ott volt **Kritiasz** (a Harminc Zsarnok egyike), **Kharmidész** (szintén a Harminc Zsarnok soraiban), és a politikai kalandor **Alkibiadész**;
- tudjuk, hogy nem sokkal a Szókratész pert követően egy **Polükratész** nevű szofista írt egy vádbeszédet (retorikai gyakorlatként, talán Anütosz vádbeszédét rekonstruálva), melyben utal **Kritiaszra** és **Alkibiadészre**, mint akik Szókratész tanítványaiként kárt okoztak Athénnek (vö. Xenophón: *Szókratész védőbeszéde bírái előtt* 1.2.12; Aiszkhinész: *In Tim.* 173).

Abban a törekeny politikai helyzetben, melyben a frissen restaurált demokratikus intézményrendszer állt a századfordulón (egy-két évvel az oligarchákkal való leszámolás után), **egy demokrata politikusnak érdekében állhatott Szókratész eltávolítása**,

- amennyiben úgy vélte, **Szókratész káros befolyással volt/lehet** olyasféle, a politikában negatív módon magukat exponáló személyekre, mint Kritiasz vagy Alkibiadész volt, és/vagy
- **erődemonstrációt kívánt végrehajtani az oligarcha-szimpatizáns politikai klikk felé**, mintegy azt üzenve nekik, hogy Szókratész esetéhez hasonlóan fognak elbánni mindenkivel, aki netán a demokratikus rezsimmel szemben szervezkedni készül.

Ezt támasztja alá, hogy **Anütosz csak a mellékvádló** szerepét vállalta a perben, hiszen az amnesztia törvény betérjesztőjeként nem perelhette nyíltan Szókratészt olyan politikai kapcsolatok, vagy befolyás miatt, amelyek az amnesztia előtti időkre estek. Ezért Anütosz **bábként használta fel** a tapasztalatlan, de vallásos ügyekben annál buzgóbb **Melétoszt**, **az istentelenség vádját pedig ürügyként**, koholt vádként:

Lüsziasz:
Andokidész ellen c.
művéből kiderül,
hogy a Szókratész-
pert nem sokkal
megelőzően egy
Melétosz nevű férfi
bevádolta
Andokidészt az
állami rituálék
megsértésével (ami
az **istentelenség** egy
esete volt).

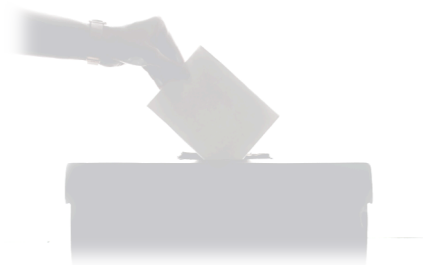

„Az Andokidész ellen írt beszéd őszinte, de reménytelenül hibbant elméről tanúskodik. Az ilyen ember a politikai cselszövések és perek kiváló eszköze, éppen azért, mert tökéletes becsületessége a féleszűek egyszerűségével ötvöződik. Az ilyen ember szívvel-lélekkel azonosul az istentagadó ellen indított perrel, s általában sikerrel is jár, hisz mint az kiderül Szókratésznek saját védelmében elmondott szavaiból, sem ő, sem senki más nem tudja pontosan, hogy mi fán is terem az istentelenség” (A. E: Taylor: *Platón*. Osiris Kiadó, Budapest 1997, 226-227. o.).

A per politikai értelmezésének kérdése

Habár számos értelmező (pl. Taylor is) megelégszik a feltételezéssel, hogy a per és az elítéltetés magyarázata is Anütosz politikai szándékaiban keresendő, ennél fogva a per egyfajta „konceptiós per” volt, ez több szempontból is problematikus:

- Szókratész sem Platónnál, sem Xenophónnál nem védekezik explicit módon politikai jellegű vádak ellen;
- Anütoszt ugyan akár motiválhatták a fenti megfontolások, azonban az esküdtbíráskodás rendszere miatt (mely kizárta a megvesztegetést) egyáltalán nem vehette biztosra, hogy a bírák Szókratészt bűnösnek találják majd, különösképp, mivel a beterjesztett vád vallási volt, nem pedig politikai;
- ezt támasztja alá, hogy a politikaival ellentétben Szókratész bőségesen védekezik a vallási vád ellen (mind Xenophónnál, mind Platónnál);
- Anütosz nem vehette bizonyosra, hogy a bírák osztoznak sötét politikai szándékaiban, legfeljebb arra apellálhatott, hogy a bírák egyenesen antidemokratikusnak tartják Szókratészt (egykori kapcsolata Kritiasszal és Alkibiadésszal önmagában bizonyosan nem nyújthatott számukra elegendő politikai aggodalmat), ami alapján – a vallási vádat teljesen figyelmen kívül hagyva – maguk is politikai indíttatásból fognak Szókratész bűnösségére szavazni.

Ezen a ponton érdemes felhívni a figyelmet rá, hogy fontos különbséget tennünk

- a per mögötti **motivációk**, és
- **az elítélés okai vagy magyarázata** között.

Ennek oka az, amire fent utaltunk, ti. **a demokratikus athéni intézményrendszer**: bármi volt is a vádlók motivációja (politikai, vallási vagy akár személyes), az **esküdtbíráskodási rendszer** kifejezetten azt kívánta kizárni, hogy a bírakat bárki is befolyásolhassa (pl. megvesztegetéssel). Ezért nem vehető kétségbe, hogy az elítélés oka ugyanaz, mint a vád benyújtásának motivációja, hiszen **a per végkimenetelének nyitottságát a jogi eljárásrend biztosította**. Amennyiben mindkettőre politikai magyarázatot keresünk, azt kell megvizsgálnunk, volt-e Szókratész **közismert politikai nézeteiben** olyasmi, ami miatt az athéni esküdtbírák többsége alapvetően politikai okokból ítéltette volna el.

További olvasmányok:

Taylor, A. E.: *Platón*. Osiris Kiadó, Budapest 1997, 223-238.

Ellenőrző kérdések:

1. Mit tudunk Anütosz politikai szerepéről?
2. Milyen tényezők utalnak rá, hogy Anütosznak fontos szerepe lehetett Szókratész beperlésében, és milyen politikai motivációi lehettek?
3. Milyen tényezők utalnak rá, hogy a per mégsem volt „konceptiós”, vagy „kirakatper”?
4. Miért kell különbséget tennünk a vádlók motivációja és Szókratész elítélésének okai között?

Kiválósági kérdések, feladatok:

1. Lehettek-e Anütosznak vallási motivációi?
2. Keressen modern koncepciós pereket és vizsgálja meg, milyen pontokon különbözik a Szókratész-perétől.